

Анка М. Рађеновић*
Филолошки факултет

УДК
811.163.41'367.625
81.14'06'367.625
ДОИ

<https://doi.org/10.18485/analiff.2016.28.2.15>

ГЛАГОЛСКИ ВИД У СРПСКОМ И САВРЕМЕНОМ ГРЧКОМ: ИЗМЕЂУ СЕМАНТИКЕ И ПРАГМАТИКЕ

Основна функција лингвистичке категорије аспекта традиционално се означава терминима „аспект“ или „вид“, што указује на то да увек осликава став говорника према темпоралној контури стања или радње. Овакво посматрање радње огледа се у интерној анализи радње узимајући у обзир тренутке и етапе што се може видети у категоријама времена, аспекта и начина. Иако су временске морфеме конкретне, с обзиром на то да посматрач сваку радњу може да смести на временску осу, са друге стране аспектне структуре су готово сасвим апстрактне, јер зависе искључиво од угла посматрања. Управо то унутрашње посматрање радње може се употпунити додавањем параметара попут понављања, модификација у току радње или њеног интензитета, слагања неколико радњи у сложену.

У овом раду покушаћемо да дефинишемо границу између семантике и прагматике у употреби аспекта, потенцијално нудећи излаз из бесконачне дебате у области аспектологије поредећи аспектне системе српског и савременог грчког језика. Изузетно је важно да се направи јасна разлика између аспектних парова, аспекта и Aktionsart-а и опозиције перфективност/ имперфективност у оба језика. Уколико узмемо у обзир то да се категорија аспекта не може одвојити од категорије времена, потребно је дефинисати танку линију између ове две категорије.

Кључне речи: глаголски вид, тип глаголске ситуације, семантика, прагматика

Аспект – дефиниција и формални критеријуми за његово одређивање

Аспект (или глаголски вид) је термин који су углавном користили стручњаци који су проучавали глаголске системе словенских

---

* anka_radjenovic@yahoo.com

језика (Binnick, 1991: 136). Према дефиницији коју даје Comrie (1976: 3), аспект се односи на „различите начине сагледавања унутрашње темпоралне структуре одређене ситуације.“ Према овој дефиницији, аспект је повезан са информацијом о времену, пошто интеракција аспекта и глаголског времена одређује укупну темпоралну интерпретацију реченице.

Основно својство аспекта је то што, за разлику од времена, не смешта глаголску радњу на временску осу и односи се искључиво на унутрашње временско својство. Обично се наглашава да аспект не исказује објективно временско својство (да ли глаголска радња траје, да ли има или нема крај итд), већ на који начин говорник посматра радњу: као јединствену целину или као процес. У првом случају одлучује се за свршени аспект, док у другом случају бира несвршени аспект, а то се у грчком исказује аорисном основом за свршени, односно презентском основом за несвршени аспект (Μόζερ, 2005:70). За разлику од грчког, у енглеском језику, како пише Comrie (1976: 3) традиционално аспекатска опозиција перфективно-имперфективно посматра у оквиру глаголског времена, те стога овај аутор дефинише аспект као „различите начине сагледавања временске структуре одређене радње“.

Фактор разликовања категорије времена и аспекта јесте тај што је време деиктичка, а аспект недеиктичка категорија (мада је деиксу тешко одредити када је у питању релативно или секундарно време). У следећим типичним примерима из српског и грчког (1) и (2),

(1) Пишем писмо брату, као што видиш

Γράφω γράμμα στον αδελφό μου, όπως βλέπεις

(2) Писао сам писмо брату када је зазвонио телефон

Έγραφα γράμμα στον αδελφό μου όταν χτύπησε το τηλέφωνο

разлика је у деикси у односу на време „писања писма брату“.

У примеру (1) радња је симултана са тренутком говорења, док у (2) претходи тренутку говорења.

Ако узмемо у обзир следеће примере

(3) Писао сам писмо брату када је телефон зазвонио

Έγραφα γράμμα στον αδελφό μου όταν χτύπησε το τηλέφωνο

(4) Написао сам брату писмо јуче

Έγραψα γράμμα στον αδελφό μου χτες

увиђамо да је у оба примера радња смештена у прошлост у односу на тренутак говорења, али се разликују у аспекту, јер пример

(3) илуструје специфичну радњу која се одвија у одређеном тренутку у прошлости, а није ограничена почетком и крајем трајања, док у примеру (4) имамо информацију да се одређена радња догодила у прошлости. Ова два примера можемо разликовати према начину на који говорник одлучи да прикаже ситуацију, с обзиром на то да су обе радње прошле.

И у српској лингвистичкој литератури категорија аспекта поистовећивана је са категоријом времена, па је тако и А. Белић поистовећивао глаголско време са глаголским видом, али глаголском виду, како пише Стевановић (1986: 531), није била посвећивана велика пажња, те је тек касније Белић схватио значај глаголског вида и његово место у синтакси тврдећи да се „свако глаголско време одређује према извесном моменту, а глаголски вид је апсолутан, дат у самој основи глагола“ (Белић, 1958: 223).

Поред уоченог повезивања, али и мешања времена и аспекта, у лингвистичкој литератури постоји и проблем како се термин аспект употребљава у граматичким описима у различитим лингвистичким традицијама. Тако Comrie (1976:6) истиче да се термин аспект користи понекад да означи опште семантичке аспектуалне опозиције, а понекад се односи само на граматикализоване опозиције. Да бисмо избегли забуну, сматра да термин „аспектуалност“ треба употребити када је реч о семантичкој аспектуалној дистинкцији, а термин „аспект“ када се говори о граматикалованим аспектуалним опозицијама. Као и временска референца, аспектуалност се може исказати не само глаголским временом, што се може илустровати следећим примерима из грчког језика:

а) морфолошким опозицијама

έγραφα - έγραψα (писао/-ла сам- написао/-ла сам)

б) прилошким одредбама

суχνά/ често, κάθε μέρα/ сваки дан, πάντα/ увек, цео дан/ όλη μέρα

в) семантичким својствима глагола

‘αρχίζω’ (почињати, почети), ‘συνηθίζω’ (навикавати се, навикнути се), ‘τελειώνω’ (завршавати, завршити).

Аспектуалност се односи на разлике као што су несвршеност, свршеност, трајање, учесталост, хабитуалност итд., која се може изразити свим наведеним средствима, док граматикализоване семантичке дистинкције припадају категорији аспекта (примери под а). Као што

се на овим примерима види, основа разлика између грчког и српског огледа се у семантичким својствима глагола. Од горенаведених опозиција, основном за изражавање аспектуалности сматра се опозиција између свршености и несвршености (Comrie, *ibid*: 16 ff.).

Врсте аспекта. Граматички и лексички аспект

Под аспектом се подразумевају два независна феномена. Први се тиче граматикализације разлике између перфективног и имперфективног аспекта и често се назива граматичким аспектом, док се други односи на класификацију глагола према њиховим инхерентним аспектним својствима и често се назива лексичким аспектом (Худопoulos, 1996:117-118).

Однос између граматике и лексике аспекта предмет је многих анализа. Тако Smith (1991: 3) наводи да је аспект „семантички домен темпоралне структуре ситуација (радњи или стања) и њихових презентација“. Направивши јасну дистинкцију између аспекта и времена инсистира на две одвојене компоненте аспекта: на начину посматрања ситуације (*viewpoint type*) и на типу ситуације (*situation type*). Аспект ситуације односи се на интерну структуру ситуације, док се начин посматрања ситуације односи на начин на који је ситуација граматички представљена. Сваки аспектни тип је самосталан, али истовремено оба типа су у интеракцији и на тај начин пружају основу за укупну аспектну интерпретацију реченице.

Аспект ситуације је лексички одређен глаголом и његовим својствима, док је начин посматрања ситуације морфолошки одређен афиксима или неким другим облицима. Стога се може закључити да начин посматрања ситуације кореспондира са граматичким аспектом, док ситуациони аспект кореспондира са лексичким аспектом. Прецизности ради, термин *viewpoint aspect* се користи да би се објаснила опозиција перфективност- имперфективност, а термин *situation aspect* да би се објасниле инхерентне аспектне особине глагола (Худопoulos, 1996: 119- 120).

Salaberry (2013: 160) такође истиче да постоје два облика аспекта: лексички и граматички. У новијој литератури (Verkuyl 1997; Borik 2002; and Krifka 1998) употребљавају се термини предикативни (инхерентни аспект) и граматички аспект (*viewpoint aspect*). Иако су предикативни и граматички аспект две различите категорије, сви наведе-

ни аутори сматрају да их је готово немогуће одвојити један од другог.

Предикативни аспект је заправо термин којим се у новијој литератури означава *Aktionsart* у значењу у ком је развијен у проучавањима о словенском аспекти. *Aktionsart* можемо посматрати као својство глаголског предиката и односи се на интерну темпоралну структуру радње исказане предикатом (Bache 1985 у Salaberry 2013: 160). Овим термином се означава лексичко својство глагола, а не глагол са својим афиксима. Ова ауторка сматра да управо глагол са афиксима пружа информацију о аспекти и аспектној природи предикације, али је разлика између *Aktionsart*-а и граматичког аспекта и даље предмет лингвистичких расправа када је реч о разлици између предикативног и граматичког аспекта (Salaberry, 2013: 160).

Грамматички аспект, са друге стране, односи се најчешће на извршење радње смештене у прошлост. Уколико је радња целовита, окарактерисаћемо је као перфективну, а уколико није завршена или целовита, биће окарактерисана као имперфективна (Gonzales, 2003). Грамматички аспект, пошто није деиктичка категорија, модификује радњу која се вршила у прошлости на основу њене свршености или несвршености (Salaberry, 2013: 164-165). Овакав став везан је за све оне језике који, попут грчког, не разликују аспект у презентским облицима глагола.

Отуда налазимо код аутора попут Цангалидиса (Tsangalidis, 1999) тврдње које се свде на то да се већина одредби глаголског вида заснива на значењским критеријумима, али се такође аспект везује и за морфолошке карактеристике, док употреба свршеног или несвршеног вида зависи и од синтаксичког избора говорника. Другим речима, употреба перфективног или имперфективног глаголског вида зависи од многобројних фактора, као што су, на пример, жеља говорника да прикаже глаголску радњу као целину или да нагласи њено трајање. Други фактори који утичу на овај избор јесу временске одредбе, значење речи и лексички аспект (Holton, Mackridge & Φιλίππική-Warburton 1999· Κλαίρης & Μπαμπινιώτης 1999).

Прагматички критеријуми

Још једним битним својством аспекта, поред одсуства деиксе, сматра се његова субјективност и, иако ово становиште није опште-

прихваћено, ми ћемо га усвојити, јер је то основно својство које аспект разликује од аспектуалности (ποῖόν ενεργείας). Јер, како Comrie (1976: 4) тврди, битно је да се увиди да разлика између свршености и несвршености није нужно објективна ни сама по себи ни у томе како је говорник прикаже, већ је веома вероватно да ће исти говорник исту радњу једном приказати као свршену, а други пут као несвршену, а да притом неће бити контрадикторан. Овакава врста субјективности не подразумева то да сваки говорник може да изабере угао гледања који жели сваки пут када денотира неку радњу. Напротив, у одређеним ситуацијама постоје строга правила за одабир аспекта. Објективност подразумева само то да се избор аспекта не везује за стварно временско трајање нити за структуру радње (διάρθρωση του γεγονότος). Непобитан доказ у прилог овој тврдњи јесте тај да постоје ситуације (пре свега у независним реченицама), где је одабир потпуно слободан и препушта се говорнику. У грчком се аспектна разлика огледа у употреби аорисне основе за перфективност и презентске основе за имперфективност. То се може видети у следећим примерима:

(5) Ὁλη μέρα χτες διάβασα / διάβαζα ένα βιβλίο.

Цео дан јуче *сам читаша* / *сам њрочиташа** (једну) књигу.

(6) Το καλοκαίρι θα δουλέψω / θα δουλεύω σε ταβέρνα για ένα μήνα.

На лето *ћу радићии* / *ћу урадићии** у ресторану месец дана.

У примеру (5) и поред временске одредбе „цео дан јуче“, која указује на трајање радње у прошлости, поред очекивано употребљеног имперфекта, прошла радња може да се искаже и аористом. У том случају значење глаголске радње се мења и тада би временска одредба у српском морала да гласи „за цео дан јуче“, када је и у српском оправдана употреба перфекта свршених глагола. С обзиром на то да се у грчком не може направити оваква дистинкција за исказивање темпоралног адвербијала, основна дистинкција у значењу настаје употребом облика аориста.

Примером (6) илустрован је начин посматрања радње као целине без обзира на њен почетак, трајање и крај, што се огледа у употреби аорисне основе, тј. тренутног футура, док се употребом презентске основе истиче неодређеност трајања глаголске радње у будућности.

Ситуације у којима одабир није слободан везују се углавном за зависне реченице и глаголске допуне:

- (7) Θα πήγαινα στην έκθεση αν ερχόσουν / *αν ήρθες κι εσύ.
Ишао бих на изложбу када би *долазио** / када би *дошао* и ти.
(8) Κοντεύει να τελειώσει / *να τελειώνει τη διατριβή της.
Ускоро ће завршити/ ће завршавати* дисертацију.
(9) Αρχίζει να καταλαβαίνει / *να καταλάβει τη θεωρία.
Почиње да схвата / да схвати* теорију.

Наведеним примерима илустрована је условљеност употребе аспекта граматичким правилима, попут примера (7) у ком мора бити употребљен имперфективни аспект због правила које важи за кондиционалне реченице, а у примерима (8) и (9) употреба несвршеног вида условљена је фазним глаголима који захтевају имперфективни вид као своју допуну.

У главним реченицама ограничења произилазе из присуства одређених прилошких одредби (адвербијала):

- (10) Πήγαιναν / *πήγαν κάθε μέρα για μπάνιο.
Ишли си / *Оишли* су* сваког дана на купање.
(11) Δεν έφαγαν / *έτρωγαν ούτε μια φορά στο εστιατόριο.

Нису јели / појели* ниједанпут у ресторану. (Μόζερ, 2005: 70-71)

У примерима (10) и (11) видимо подударност два језика када је реч о прилошким одредбама које условљавају употребу имперфективног/ перфективног аспекта.

И поред извесне условљености употребе глаголског аспекта, Mackridge (1985: 105) сматра да је управо субјективна природа аспектне дистинкције узрок тога што ненативни говорници веома тешко овладавају овом категоријом. Али са друге стране било би погрешно, сматра он, закључити да ова дистинкција зависи искључиво од избора говорника, јер када он одлучи коју информацију преноси аспектом, веома је тешко променити тај избор.

Comrie (1976) истиче да је у дефинисању перфективности као показатеља свршене радње нагласак на томе да је радња „извршена“, а не „цела“, јер перфективност не мора нужно да се односи на целовитост радње, док се извршеношћу наглашава свршеност радње, а употребом перфективног аспекта нагласак није на завршетку радње, нити на било ком њеном делу, већ се сви ти делови сматрају јединственом целином (Comrie 1976: 18).

Финитни облици савременог грчког глагола се обавезно категоризују према аспектуалној опозицији перфективност/ имперфек-

тивност. Правила за избор аспекта у грчком разликују се од оних у словенским језицима у томе што се перфективни облици везују за јединствену свршену радњу, док се имперфективност односи или на радњу која траје или на радњу која се понавља (Newton, 1979:139).

У одређивању имперфективности и перфективности аспекта важну улогу имају тренутак говорења и тренутак реализације радње. Временску удаљеност од референтне тачке у ненаративном контексту треба прецизније одредити него у наративном контексту у ком је референтна тачка по дефиницији одређена контекстом (Dahl, 1985:127), због комуникацијске потребе да се време тачно одреди. Удаљавање се може означити временским тачкама и временским интервалима. Тренутак говорења се сматра примарном осом за смештање радње у времену. Пошто се употреба аспекта најбоље огледа у прошлим временима, логично је да је тренутак говорења постериоран у односу на тренутак у ком се радња одвија, што је пак постериорно тренутку почетка радње. Уколико релативна радња има одређено трајање које укључује и тренутак говорења, тада се сматра симултаном са тренутком говорења (Clifford, 1975:34; Yu, 1983:18 у Ψάλτου-Joycey, 1991). Почетак и крај радње, пошто су тачке без трајања, не узимају се у обзир. Временске тачке релевантне за мерење удаљености од тренутка одвијања радње су тренутак говорења и гранична тачка између прошлости и садашњости, а интервали непосредна прошлост и далека прошлост.

Тако су временска близина или удаљеност субјективне, јер не постоје никакви објективни критеријуми за њихово одређивање, већ зависе од субјективних фактора попут расположења говорника, личног учествовања, просторне удаљености итд. Могуће је да говорник исти догађај у зависности од угла посматрања изрази различитим обликом глагола у савременом грчком (Ψάλτου-Joycey, 1991:50-52).

И у сербокроатистичкој литератури трајање глаголске ситуације се понекад узима као критеријум за одређивање глаголског вида појединих глагола. Чини се да је повезивање глаголског вида с трајањем погрешно и са становишта семантике глаголских лексема и са становишта синтаксичког понашања тих лексема. Наиме, само један број перфективних глагола означава ситуације које трају један тренутак (на пример, завикати, рећи, сести, скочити), док остали подразумевају извесно трајање (на пример, написати, опрати, сашити). Исто тако,

перфективни глаголи могу се повезивати с прилошким одредбама које означавају дуже или краће трајање, на пример:

(13) Написао је писмо за неколико минута.

Написао је роман за три месеца.

Сашила је блузу за пола сата.

Сашила је одело за неколико дана.

Новаков (2005: 46) овим примерима илуструје релативност трајања радње, јер у овом случају то трајање не зависи од самог глаголског вида, а дужина трајања радње одређује се временским одредбама (за неколико минута, за пола сата).

Имперфективни глаголи се, са друге стране, не користе нужно за означавање радње која је трајала дужи временски период, што се може илустровати примерима:

(14) Јуче је писала само неколико минута.

Јуче је шила ту блузу око пола сата.

И ово иде у прилог чињеници да трајање радње не зависи од глаголског вида. Управо због тога се одабир вида у српском језику, сматра Новаков, не може везивати за дуже или краће трајање радње, већ се ограничава постојањем циља, односно крајње тачке у реализацији ситуације. Такође се из примера може уочити да се на синтаксичком нивоу и свршени и несвршени вид могу ограничити временским одредбама (Новаков, 2005: 46).

Перфективност

Како би дефинисао перфективност, Comrie (1976: 16) упозорава на то да се у лингвистичкој литератури и граматикама појединачних језика веома често погрешно оцењује улога аспекта. То се односи на став да се перфективни облици користе за радње кратког трајања, док се имперфективни облици користе да означе радње дугог трајања. Сматра да се то веома лако може оспорити примерима из појединих језика, нарочито тамо где се и перфективним и имперфективним обликом може исказати радња истог трајања без осврта на само трајање. Као честу особину перфективности наводи то што означава завршену радњу, где је нагласак на завршеној целини без осврта на њен поче-

так, средину и крај, дакле не наглашавајући унутрашњу структуру радње. Стога се перфективни облици могу користити за радње које трају дужи временски период или се састоје од више фаза.

Стевановић (1986: 531) наводи како су у словенској литератури давале различите дефиниције глаголског вида, најчешће перфективних глагола, које су се ослањале на пунктуалну теорију, по којој свршени глаголи означавају процес у коме се почетак и крај поклапају, тако да се он своди на једну тачку у времену, односно да се тај процес изврши у једном тренутку. Ова теорија је била опште прихваћена у лингвистичким круговима, али свакако се испоставило да није довољно добра, јер се могла односити само на тренутно-свршене и почетно-свршене глаголе као и на неке глаголе завршно свршеног лика (Стевановић 1986: 532).

Стевановић (1986: 533) сматра да поред таквих глагола теоријом глаголског вида треба обухватити и значења свршених глагола која се односе и на радње које поред свршеног тренутка садрже у свом значењу и извесно трајање, те стога закључује да је „у семантици појединих типова глагола, али само у семантици обухваћеној оквирима глаголског вида, суштина овога проблема“. Истиче да је видску вредност појединих глагола готово немогуће одредити ван контекста реченице.

Наведени ставови иду у прилог закључку да је у основи перфективног аспекта то да он посматра радњу као целину облика не узимајући у обзир унутрашњу временску структуру. Примерима се може илустровати да су значења која имају перфективни облици само делимична слика основног значења свршености (у споју са другим факторима попут типа глаголске ситуације и дискурса), јер се исти облици могу користити и за радње дужег трајања или радње које нису завршене. Показаћемо то на примерима перфективних глаголских облика из грчког језика:

(15) Τα ξερόχορτα άναψαν μονομιάς. (тренутност)

Сено је одједном плануло.

(16) Ο Νίκος κολύπησε μέχρι το νησάκι σε λιγότερο από πέντε λεπτά. (краткотрајност)

Никос је отпливао до острвцета за мање од пет минута.

(17) Η Άννα έζησε στο Παρίσι δεκαλέντε χρόνια. (дуготрајност)

Ана је живела у Паризу петнаест година.

(18) Συμπλήρωσα μια αίτηση. (теличность)

Попунио/-ла сам захтев.

(19) Καθίσαμε πολύ. Μήπως πρέπει να φύγουμε; (ателичность)

Дуго смо поседели. Можда би требало да кренемо.

(20) Θα μείνει τουλάχιστον τρία χρόνια στην Ταϊλάνδη. (ателичность)

Остаће најмање три године у Тајланду.

Овим примерима илустрована су подзначења перфективности.

Поред тога што се перфективним облицима исказују тренутност и краткотрајност, видимо да није неуобичајено исказати и дуготрајност, када је реч о целовитој радњи где је нагласак на самој радњи, а не на њеном трајању (17), као ни ателичность глаголске радње (19) и (20), где је очекивана употреба перфективног аспекта.

Значење свршености много је непосредније везано за суштину перфективности од „краткотрајног“ или „тренутног“, и то због тога што сагледавање једне радње као целине намеће одређена ограничења, чак и када она нису стварна. Перфективност дакле садржи значење „теличности“, које је значајно за одређивање крајњег аспектног значења сваког глаголског облика и сваке реченице. Теличность проистиче из перфективности, а перфективност не проистиче из теличности (Μόζερ, 2005:73-74).

У вези са свршеним глаголима Стевановић (1986: 536-537) наводи праве значењске ликове, од којих неки имају више типова: тренутно-свршени (означавају процес радње која се цела извршила у једном тренутку), почетно-свршени (означавају свршени почетак радње), неодређено-свршени или ингресивни (значе отпочети радњу или мање или више заћи у њено вршење) и завршно-свршени (означавају момент свршетка радње).

Имперфективност

Имперфективност се, за разлику од перфективности, везује за унутрашњу временску структуру радње (Comrie, 1976: 24). У традиционалним граматикама многих језика, тамо где је реч о аспекту, чини се да имперфективност мора да буде подељена у две категорије: хабитуалност (habituality) и трајност (continuousness). На основу овог

се може закључити да имперфективни облик изражава било уобичајену радњу, или радњу коју посматрамо у њеном трајању. Овај начин искључује сагледавање још неколико поткатегорија које се заправо повезују у јединствену целину (Comrie, 1976: 26).

Када је реч о грчком језику, Μόζερ (2005: 74) на исти начин као и Comrie (1976) дефинише имперфективност, с тим што наглашава веома прецизну линију између перфективности и импрефективности. Тако сматра да се тренутне и краткотрајне радње могу исказати перфективним аспектом, док се радње дужег трајања исказују имперфективним аспектом, с тим што се имперфективни облици могу користити за теличне радње и за радње које нису завршене.

За радњу која траје може се нарочито нагласити да ли је радња трајна или не, у зависности од угла посматрања (грчки језик не разликује ова значења, што значи да у овом језику ова разлика не утиче на граматичку категорију аспекта).

И док трајност радње можемо објективно да одредимо, јавља се тешкоћа при одређивању јасних критеријума за одређивање хабитуалности (уобичајености радње). Хабитуалност се може објаснити тиме да се радња која се понавља може сагледати као једна радња која се састоји од различитих фаза, што не подразумева да је та радња имперфектна. Нарочито је проблематично одредити основно значење ове категорије када се узме у обзир својство „регуларности“. Тако следећи примери из грчког језика показују управо то да једна радња „пити узо са Темисом“ илуструје да се хабитуална радња може приказати и свршеним глаголским обликом уколико постоји нека одредба која ограничава хабитуалност глаголске радње („десет пута“):

(21) Το καλοκαίρι ο Πέτρος έπινε / *ήπιε κάθε μέρα ούζο μαζί με τον Τέλη.

Летос је Петрос пио/ *попио сваки дан узо са Телисом.

(22) Το καλοκαίρι ο Πέτρος *έπινε / ήπιε δέκα φορές ούζο μαζί με τον Τέλη.

Летос је Петрос *пио/ попио десет пута узо са Телисом.

Највећи проблем у вези са „уобичајеним“ и „имперфективним“ јесте теличност. Понављање, било да је редовно или не, састоји се од низа засебних радњи, које се карактеришу као теличне, јер имају стварна ограничења. Ово најчешће ствара тешкоћу у дефинисању

фактора разликовања перфективног и имперфективног аспекта. Имперфективност и дуготрајност разликују се према теличности, али „уобичајеност“ спречава доношење једноставног закључка, те се стога употреба имперфективности за исказивање уобичајености може се оравдати једино регуларношћу понављања (Μόζερ, 2005: 74-78).

Семантички критеријуми
Глаголски вид и тип глаголске ситуације
(Αποψη και ποιόν ενεργείας)

Иако је морфолошко изражавање глаголског вида у словенским језицима релативно јасно, остаје питање које се односи на граматичко значење видских опозиција. Префикси са једне стране имају граматичку функцију и обележавају глаголски вид, али истовремено и модификују лексичко значење глагола, па се поставља и питање разграничења између те две функције, питање односа између глаголског вида и типа глаголске ситуације (*Aktionsart*) (Новаков, 2005: 44-45).

У проучавању категорија времена, начина и аспекта једно од основних питања, нарочито у вези са аспектом, јесте питање преплитања граматичких и лексичких особина. И поред чињенице да се аспект морфолошки исказује у многим језицима, такође се глаголске лексеме разликују по свом „аспекатском потенцијалу“. Неки глаголи имају потпуно различито значење (као што су глаголи спавати и умрети), не могу оба да се употребе уз временску одредбу *два сати*.

Глаголске лексеме се заправо разликују према „инхерентном аспектном значењу“, који се у аспектологији назива *Aktionsart*. Веома често се догађа да се фина теоријска разлика не може применити и у пракси. Разлог томе је то што је тешко раздвојити „инхерентно аспектно значење“ од утицаја контекста, а природно је да се свака радња смешта у контекст.

Такође постоји велика флексибилност у употреби глагола. Разлика између „лексичког“ и „граматичког“ постаје проблематична код глагола насталих деривацијом, јер у многим језицима управо деривациони процеси утичу на аспектне особине глагола. Према дефиницији, деривацијом настају нове лексеме, те би тако, ако прихватимо разлику између *Aktionsart*-а као лексичке и аспекта као граматичке

категорије, деривацијом добијене категорије више биле лексичке него граматичке (Dahl, 1985: 26-27).

У суштини, реч је о два значења глаголског вида: једно се тиче граматичке категорије, која се огледа у глаголским облицима и може да постоји или не постоји у једном језику, док се друго односи на значење глагола, које се везује за начин на који се описује одређена ситуација. То да ли је нека реченица свршена или несвршена одређује се на основу значења глагола, али и на основу разних других граматичких и контекстуалних фактора (Tsangalidis, 1999: 19).

Управо због немогућности сврставања аспекта у једну лингвистичку сферу дуго је постојала дилема у вези са тим да ли је аспект граматички или лексички феномен. Упркос формалној (морфолошкој и синтаксичкој) разлици аспекта у класичним и словенским језицима до 1846, када је објављено дело Грађење времена и начина у грчком и латинском, у ком су грчки и словенски аспект приказани као исти феномен (Binnick, 1991: 140-141).

И глаголски вид и тип глаголске ситуације односе се на унутрашњу структуру радње. Наизглед се чини да је и разлика међу њима сасвим јасна: тип глаголске ситуације везује се за објективну временску структуру, за својство радње/ стања (за то да ли је реч о тренутној или радњи која дуже траје, да ли је радња трајна или учестала итд), док се вид везује за начин на који говорник одабира како ће сагледати радњу у односу на њену унутрашњу структуру, тачније то да ли жели да узме у обзир њену унутрашњу структуру или да је занемари, приступајући радњи као целини.

Ово је само једно од схватања у вези са овом темом. Дуги низ година разлика између ове две категорије није се ни правила, па чак и када је почело разликовање, критеријуми нису били сасвим јасни, нити јединствени (Мóџер, 2005:84).

Данас се мишљења о категорији глаголског вида и типа глаголске ситуације разилазе до те мере да Binnick (1991: 148) разликује и трећу категорију. Наиме, он говори о „аристотеловском аспекту“ који разликује од „словенског аспекта“ и напомиње да је термин *Aktionsarten* / *modes d' action* различит од две претходно наведене категорије. Он такође задржава термин аспект када говори о словенском глаголском виду, где је реч о *граматичком* феномену, док су аристотеловске ка-

тегорије и Aktionsarten лексичке. Такође, аспект је субјективан, док су друге две категорије објективне. С обзиром на то да су последње две категорије лексичке и објективне, у литератури се сагледавају као јединствена категорија, док са друге стране имамо граматички аспект (Μόζερ, 2005:85).

Разлог за постојање типа глаголске ситуације

У вези са лексичким аспектом основни проблем који се јавља јесте одређивање сврхе његовог постојања, као и теоријске валидности у оквиру лингвистичке анализе. Сматра се да категоризације ове врсте имају искључиво онтолошку, а не и граматичку вредност. Овакав став нарочито у свом раду подржава Verkuyl (1994, 1999), чија се анализа заснива на уверењу да је реченична аспектуалност сложен феномен, који се заснива на присуству или одсуству теличности (Μόζερ, 2005:86).

Нема сумње у то да је Verkuyl у великој мери у праву, јер се аспектуалност односи на целе реченице и зависи не само од глагола, већ и од глаголских допуна. Међутим, како истиче Μόζερ, проблем се јавља када помније анализирају примери: чак и када се превиди чињеница да се допуна вероватно односи на лексички аспект, у конкретним примерима уз конкретне глаголе у грчком се открива ново лице овог феномена: глагол је могуће ставити и у свршено и у несвршено прошло време, али се реченице не понашају на исти начин:

(23) *Η Αλίκη έφαγε ένα μπισκότο επί μία ώρα.

*Алики је појела кекс један сат.

(24) Η Αλίκη έτρώγε ένα μπισκότο επί μία ώρα.

Алики је јела кекс један сат.

То значи да допуна, које глагол τρώω поседује, није довољно да објасни понашање глагола са овом допуном. Тестирање других глагола такође доказује се да ни аспект сам по себи није довољан за испитивање понашања глагола, јер се глаголи са различитим лексичким аспектом различито понашају:

(25) *Η Αλίκη έφτασε στο σταθμό επί μία ώρα.

*Алики је стигла на станицу сат времена.

(26) Η Αλίκη έφτανε στο σταθμό επί μία ώρα.

Алики је долазила на станицу сат времена.

С обзиром на то да постоје језици попут грчког, са видским системима интегрисаним у морфологију глагола, где значење видског типа зависи од лексичког аспекта глагола, ова категорија треба да буде саставни део анализе видског система. У свом каснијем раду Verkuyl (1999: 93-150) тврди да његова теорија покрива и језике са више или мање развијеним видским системима, укључујући и словенски, за који пак тврди да не могу да се проучавају по овом моделу, а проблем се продубљује када покушамо да анализу словенског видског система пренесемо у савремени грчки, због изражених разлика (Мóџер, 2005:87-88).

Закључци

Иако традиционално везан за глаголско време, аспект се данас посматра потпуно самостално са свим својим особеностима. Одсуство деиксе код глаголског вида није основни дистинктивни фактор, јер у разликовању учествују и прагматички и семантички критеријуми, што аспект у грчком и у српском не чини искључиво морфолошком категоријом. Поређењем примера из ова два језика можемо закључити да субјективност говорника и значењска својства глагола имају готово кључну улогу у избору аспекта у оба језика, те је за разумевање аспекта неопходно посматрати га и на синтаксичком нивоу. Субјективни осећај којим се говорник води приликом одабира свршеног или несвршеног вида управо доводи до тога да се аспект у грчком посматра као једна од граматичких категорија најтежих за усвајање, те је проучавање ове категорије од изузетне важности и за примену у учењу грчког као страног језика. Поред тога, глаголски вид не треба посматрати као засебну граматичку категорију, већ га треба уско везивати за одабир глаголског времена у грчком (нарочито претериталног), јер је једино на основу дистинкције свршеност- несвршеност могуће направити правилан одабир прошлог времена.

Литература

- Белић, А. (1958). *О језичкој њрироди и језичком развијуку*. Београд: Универзитет у Београду.
- Binnick, R. I. (1991). *Time and the Verb: a Guide to Tense & Aspect*. Oxford University Press: New York, Oxford.
- Comrie, B. (1976), *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge, Cambridge University Press
- Dahl, Ö. (1985). *Tense and Aspect Systems*. Oxford: Blackwell.
- Holton, D., Mackridge, P. and Philippaki-Warbuton, I. (2004), *Greek : a comprehensive grammar of the modern language*, London - New York: Routledge, cop. 1997, repr. with corr. 1999, 2004.
- Κλαίρης, Χ. & Μπαμπινιώτης, Γ. (2005), *Γραμματική της Νέας Ελληνικής, Δομολειτουργική- Επικοινωνιακή: Το ρήμα της Νέας Ελληνικής –Η οργάνωση του μηνύματος*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Mackridge, P. (1985), *The Modern Greek Language: a Descriptive Analysis of Spoken Modern Greek*. Oxford: Oxford University Press.
- Μόζερ, Α. (2005). Άποψη και χρόνος στην ιστορία της Ελληνικής. Σειρά Αυτοτελών Δημοσιευμάτων Περιοδικού Παρουσία, αρ. 65. Αθήνα: Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Newton, B. (1979). Modality, and Verbal Aspect in Modern Greek. *Language*, Vol. 55, (139-167). Linguistic Society of America. URL: <http://www.jstor.org/stable/412520>.
- Novakov, P. (2005). *Glagolski vid i tip glagolske situacije u engleskom i srpskom jeziku*. Futura publikacije: Novi Sad.
- Salaberry, R. (2003). Tense Aspect in Verbal Morphology. *Hispania*, Vol. 86, No. 3 (Sep., 2003), pp. 559-573
- Smith, C.S. (1991). *The Parameter of Aspect*. Kluwer Academic Publishers
- Стевановић, М. (1986). *Савремени српскохрватски језик II*. Београд: Научна књига
- Tsangalidis, A. (1999). *WILL and THA: A Comparative Study of the Category Future*. (Δημοσιευμένη εκδοχή της διδακτορικής διατριβής). Έκδοση με έξοδα του Ευναλείου Κληροδοτήματος (Α.Π.Θ.). Θεσσαλονίκη: University Studio Press. ISBN: 960-12-0794-5.
- Xydopoulos, G. I. (1996). Tense, Aspect and Adverbials in Modern Greek. Doctoral thesis. University College London.

Ψάλτου-Joycey, A. (1991). *The Temporal, Aspectual, and Pragmatic Functions of the Perfect in Modern Greek*. Doctoral thesis. Aristotle University, Thessaloniki.

Anka M. Rađenović

Summary

VERBAL ASPECT IN SERBIAN AND MODERN GREEK: BETWEEN SEMANTICS AND PRAGMATICS

In this paper, we tried to define the borderline between semantics and pragmatics in aspect usage, making it possible to propose some tentative way out of endless debates on aspectology by contrasting the aspectual systems of Serbian and Modern Greek language. We also tries to make a clear distinction between the aspect pairs, between aspect and Aktionsart and the opposition perfective/ imperfective aspect in both languages. Taking into consideration that the category of aspect cannot be separated from the category of grammatical tense, our intention was to define the tiny line between these two categories and to emphasize the verbal aspect is inseparable from tense.

Key words: verbal aspect, semantics, pragmatics